

De Poemp

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT HEEMKRING DAVIDSFONDS NIJLEN

NUMMER 41 □ 11-12/2003 - 01/2004 □ P309458 □ AK 2560 NIJLEN1

De Nijlense Willibrorduskerk in de tweede helft van de 19de eeuw op een zeer oude foto. Bemerkt ook het strooien dak van het huis op de voorgrond en enkele takken van onze verdwenen vrijheidsboom!

Droom

Alles wat anders werd en wat verdween draag ik terwijl ik loop achter mijn ogen toch onverliesbaar mee, en onbewogen, al ligt de weg onder vuistdik steen.

De wereld onbeweeglijk eens is heen, verzonk terwijl ik toekeek als een droge zandbank in zee onzichtbaar weggezogen en wat ik droom, droom ik wellicht alleen.

Anton van Wilderode.

Ontmoetingsdag en Wereldweek 2003 :

Een pleidooi voor verbondenheid !

Lieve Lezeres,
Beste Lezer,

De tijd gaat vlug. Als ik deze regels schrijf, ligt onze erg gesmaakte "Grote Ontmoetingsdag 2003" al weer een volle maand achter ons. De eveneens echt gelukte "Groot-Nijlense Wereldweek 2003" is pas voorbij. Op beide gebeurtenissen kijk ik tevreden terug. Ze brachten enthousiaste mensen bij elkaar, mensen die voor mekaar wat "overhadden".

Wij hebben er in De Poemp nooit een geheim van gemaakt dat wij ons willen inzetten voor verbondenheid. In een tijd waarin al te vaak een mentaliteit van "ieder voor zich" heerst, is dat geen gemakkelijke opdracht. Ondanks een sterk gestegen welvaart leven immers heel wat mensen met gevoelens van eenzaamheid, onzekerheid en onbehagen. En we hebben het dan duidelijk niet alleen over de ouderen. Denk maar aan de zelfmoorden bij jongeren...

Daarom wil ook De Poemp het tij doen keren. Het is immers belangrijk dat wij ons verbonden weten met anderen, overal in de wereld (al is dat maar via een "stom" tijdschrift!). Hopelijk reikt ook uw solidariteit, beste lezer, verder dan ons dorp.

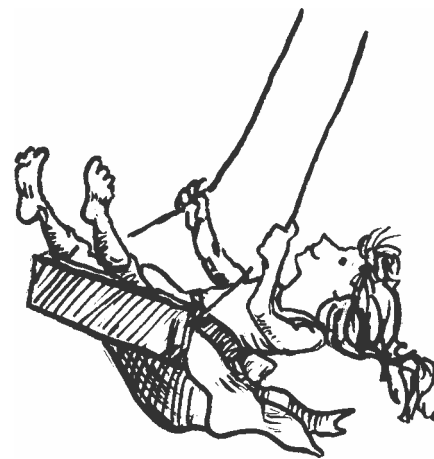
De afspraak voor de volgende "Grote Ontmoetingsdag" is al gemaakt. Maar misschien zie ik U ook wel eens op een van de "wereldactiviteiten", volgend jaar? Wij hebben elkaar immers nodig! Ondertussen veel leesgenot met deze nieuwe Poemp!

Walter Caethoven.

(Vijf jaar geleden overleed Anton van Wilderode, een beminnelijk dichter en nobel mens. De Poemp gedenkt hem genegen met deze versregels.)

Kinderliedjes uit de tijd van toen (2)

Ere wie ere toekomt. Als er 30 jaar in de volksmuziek een zekerheid was, is het ongetwijfeld 't Kliekske. Als er vanuit de volksmuziek aan muziekopvoeding werd gedaan, dan noemen wij de naam van Herman Dewit en zijn gezellen. Met oude instrumenten : een hommel en kleppers, hakkebord en doedelfluit, een trom en kerfstok geven zij die oude melodieën een nieuw leven. Naast 't Kliekske mogen we ook volksgroepen zoals Ambrozijn, Fluxus, Kadril en Laïs niet vergeten.

Met deze overwegingen keren we terug naar Nijlen en Bevel, waar in onze jeugd jaren vooral de meisjes een heel repertoire afzongen. Jongens zongen niet veel... Soms wel eens:

*Kousen stoppen
met de meid in 't bed.
Deur op slot
en in der hemmeke gezet!*

Als de meester dat hoorde : pats! Een klets op uw "smikkel".

Een aftelrijmpje voor de meisjes:

*Isse Tisse stond te pissen
Op een hoekje van de straat.
Er kwamen twee gendarmen aan,
Die namen Isse Tisse mee.
Isse Tisse zei:
'k Mag toch wel pissen hee!
Zoiets liet de meester dan wel toe!*

Naar Engeland varen!

*Onder de bank daar ligt wat zand.
Dan varen wij naar Engeland.
Van Engeland naar Spanje.
Appeltjes van oranje,
peren van de eerste boom.
Wie 't spelletje gewonnen heeft
die krijgt de eerste kroon.
Van beisen, van biesen.
In de winter zal het vriezen.
In de zomer zal de zon wel schijnen.
Dan lopen de boeren op klompen.
Sint-Janneke is verdronken
op twee glazen klompen,
van a-één, van a-twee, van a-drie.*

Nog een heel oud aftelrijmpje:

*Ente, tente, filomente
Ente, tente, af.
Hij ligt in 't graf.
Een potteke met zalf,
en gij zijt er af.*

Het spel met de ring of een ander juweeltje:

*Ringelo, rangelo, gij moet zenden!
Gij moet de ringen naar Amerika
verzenden.
't Is niet hier, 't is niet daar,
't is in Amerika,
maar ik weet niet waar.
Roef! Nu moet gij kunnen raden
wie die ring van mij genomen heeft
en wie de dief ervan is!*

Is er nog werk voor "den dikke"?

*Ikke en den dikke
Gingen samen koren pikken.
't Koren was niet rijp.
Ikke en den dikke
Kropen samen in een mollepijp!*

Nog van "den dikke" :

*Ikke en den dikke en den olifant
Speelden op een fluitje
en da was plezant.
Het fluitje brak. De olifant sprak,
en gij zijt àf.*

Het spel met de zakdoek

De kinderen zitten in een kring en de zakdoek wordt neergelegd achter iemands rug.

*Zakdoek leggen, niemand zeggen.
'k Heb de hele dag gewerkt.
Twee paar schoenen
heb ik afgewerkt,
één van stof en één van leer.
Hier leg ik mijn zakdoek neer.*

Voor de vertaling van het volgende liedje doe ik een beroep op de meer "bereisde" lezers. Zij die Afrika, Australië, Alaska en het zuiden van Lier "achter de rug" hebben!

*In de bie fedandie
Defan, defan domino
Katre vin, kreatuur
Pie pacatie fourchette
Pie pacalo fan, do, mi, no!*

En we laten het vandaag bij deze literaire wereldreis!

Jos Bastiaens.

De Sint-Willibrorduskerk

een bijdrage tot de parochiegeschiedenis van Nijlen

Vierde aflevering :

Eerste vergroting van de kerk

In Vlaanderen zou gemiddeld minder dan vijftien procent van de bevolking nog naar de kerk gaan. En toch willen de meeste mensen nog wel de hoogtepunten van hun leven in de kerk vieren: doopsel, huwelijk, uitvaart. De Kerk is duidelijk niet langer die dominante kracht die het denken en doen van onze voorouders voor een flink deel bepaalde.

Wat er ook van zij, wij moeten erkennen dat de Kerk een stuk van onze dorpsgeschiedenis bepaalde. Samen met U, lieve Lezeres en beste Lezer, willen wij terugkeren naar de tijd toen de kerk niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk in het midden van het dorp stond. Een tijd waarin de "schapen" helaas maar al te dikwijls samen met hun "herder" moesten vechten tegen oorlog en allerlei onheil. Frans Lens beschrijft in deze vierde aflevering de evolutie naar een eerste vergroting van het kerkgebouw.

De Nijlense dorpskerk tussen 1610 en 1840

Waarschijnlijk was het Sint-Willibrorduskerkje dat op het einde van de 16de eeuw grondig verwoest werd, het eerste Nijlense kerkje in duurzaam materiaal. In ons vorig nummer beschreven wij reeds hoe het gebouw in het begin van de 17de eeuw grondig hersteld werd, misschien zelfs wat verbouwd. Uit het plannetje van provinciaal architect Berckmans, dat waarschijnlijk dateert van 1837, kunnen we gelukkig ook een en ander aflezen over het oorspronkelijke stenen kerkgebouw (zie vorige Poemp). Door een gelukkig toeval ontdekten wij in Antwerpen bovendien een schilderijtje uit de 19de eeuw waarop onze kerk voor de eerste vergroting afgebeeld wordt. We zien dat de toren oorspronkelijk met drie zijden vrij stond en slechts aan één zijde het kerkship raakte. Het kerkje telde toen drie beuken, was ongeveer 14,25 m breed en iets meer dan 15 m lang. De buitenmuren werden gestut door tamen-

Het schilderijtje uit de 19de eeuw.

lijk zware, uitspringende steunberen. Volgens het plannetje waren er die ook aan de toren, maar dat is fout. Naast de toren, aan de marktkant, tekent de architect een doopkapel. Die behoorde zeker niet tot de originele kerk. Het is een lager gebouwtje, dat we niet op het schilderijtje terugvinden, wèl op een recent ontdekte foto uit de 19de eeuw. In de lengte telde het kerkje vier traveeën (*een travee is een gewelfveld, de oppervlakte tussen de vier aanzetten van een gewelf*). De totale oppervlakte zonder het koor was ongeveer 215 m², het koor was iets meer dan 9 m diep.

Brabantse gotiek

De toren van het eerste stenen kerkje was vrij eenvoudig. Wij mogen aannemen dat de huidige torenbasis, evenals een gedeelte van de opstaande buitenmuren, tot het originele kerkje behoren. De buitenmuren telden zowel in de noorder- als in de zuidergevel vier grote ramen. Het schilderijtje en de foto's tonen aan dat de kerk toen onder één zwaar zadeldak lag. De westerkant, de regenkant naast de toren, had waarschijnlijk een blinde muur. Ooit had onze kerk twee houten portalen, en aan de zuidkant hing ergens een zonnewijzer. In 1632 werd een torenuurwerk aangebracht.

Ondanks zijn eenvoud was het kerkje toch betrekkelijk rijk, volledig gebouwd in witte Brabantse kalksteen, en behorend tot de Brabantse gotiek. Verder oostwaarts in de Kempen werd gekozen voor de streekeigen baksteen, die minder kostte en van minder ver moest aangevoerd worden. Tot voor de vergroting in de 19de eeuw was het dus een zaalkerk, één grote rechthoekige ruimte zonder zijkapellen. De kerk van Kessel is eveneens uit een zaalvorm gegroeid.

1840 : de eerste vergroting

In het begin van de 19de eeuw werd de kerk stilaan te klein. (In 1836 telde Nijlen 1657 zielen.) De bewoners droomden toen al vele jaren van een groter bedehuis. De provinciale architect Berckmans kreeg de opdracht om een voorstel uit te tekenen. Hij begon met de plattegrond, waarop de bestaande toestand en de geplande

Op deze foto uit de 19de eeuw zien we de kerk na de vergroting van 1840 langs de zuidzijde (zijde kerkplein).

vergroting. Meteen begon een zoektocht naar een betaalbaar plan, want blijkbaar zat Nijlen met zijn arme zandboerkens toen niet zo goed bij kas. Berckmans stelde voor de kerk gewoon oostwaarts te verlengen met twee traveeën of ongeveer 7 m, plus een nieuw koor. Hij raamde de verbouwing op 19.171,64 oude franken. Het metselwerk zou uitgevoerd worden in baksteen, het tongewelf in hout, het stukadoorwerk in drie lagen, waarvan de laatste in het wit.

Volgens de vroede gemeentevaders zou zo niet de gewenste uitbreiding bekomen worden en zij stelden op 5 september 1836 een alternatief voor dat, u raadt het al, vooral minder zou kosten. Dat dacht men althans. Voorgesteld werd ter vervanging van de oude en vochtige sacristie aan de noordkant van de kerk een nieuwe te bouwen naast het bestaande koor aan de zuidkant. De eigenlijke uitbreiding zou bekomen worden door de ruimte aan weerszijden van de toren te bebouwen. Zo, aldus de gemeentevaders, zouden de altaren niet moeten verplaatst worden en zouden de “versieringen” van het koor niet verdwijnen.

Op zijn beurt schoot de provinciale architect dit voorstel af, op de eer-

ste plaats om bouwtechnische redenen. Om tweemaal 16 m² plaats bij te winnen zou heel wat metselwerk moeten uitgevoerd worden. De torentrap zou moeten afgebroken en elders weer opgebouwd worden. De doopkapel zou moeten afgebroken worden. En vooral : er zou aan de aloude toren moeten gekapt worden, iets wat Berckmans ten stelligste afraadde.

Tegen zulke argumenten was het Nijlense gemeentebestuur niet opgewassen. Op 7 februari 1837 werd het voorstel van de architect, inmiddels geraamd op 7.700 frank, dan ook aanvaard. Blijkbaar is er niets nieuws onder de zon, want dit (te) redelijk bedrag zou, nu de gemeente toch over de brug gekomen was, geleidelijk aangroeien. Nadat bij koninklijk besluit van 30 juni 1837 een vergunning afgeleverd werd, maakte Berckmans een nieuwe raming op. Het bedrag steeg reeds tot 10.711,33 frank. Aan de publieke aanbesteding voor de “vergrotingswerken die er te doen zyn aen de kerk van Nylen” gaf slechts één aannemer gevolg. Zijn prijs was 15.850 frank, met andere woorden: eens zoveel als de architect eerst geraamd had! Er

moest dus opnieuw aanbesteed worden. Dat gebeurde nadat de plannen, om de prijs te drukken, aangepast werden. Het oude koor zou nu deel uitmaken van de middenbeuk. Naast dit koor zouden de bestaande zijbeuken gewoon verlengd worden. Achter het koor werd een nieuw koor en een sacristie gepland. Het gewelf en het dak van het oude koor zouden behouden blijven. Op 18 april 1838 werd dan heraanbesteed... helaas weer zonder resultaat!

Hierop stelde architect Berckmans voor aan de gemeente om zelf de bouwmaterialen aan te kopen en dan de verschillende werken apart toe te wijzen. Op 23 april 1838 volgde het gemeentebestuur deze denkpiste. Men zou de werken “par économie” of in daghuur laten uitvoeren. Men koos hierbij voor een doorlopend, eenvoudig zadeldak. Het materiaal zou door de gemeente gekocht worden en de bevolking zou wel inspringen om het vervoer te doen. Aldus gebeurde! In mei werd beslist de bouwmaterialen nog dat jaar aan te kopen en de werken te starten in 1839. Steeds maar op zoek naar besparingen werd verder beslist het nieuwe koor en de sacristie in het

Deze derde foto uit de 19de eeuw toont de kerk na de verbouwing van 1840 langs de noordzijde (huidige Gemeentestraat).

noorden voorlopig niet te bouwen.

Op 20 mei 1839 lichtte Berckmans in een brief aan de Deputatie de nieuwe uitvoeringsplannen toe. Men zou een deel van het bestaande koor behouden en een volledig nieuw koor erachter bouwen. Aan een nieuwe sacristie werd niet meer gedacht: het aan te bouwen hoogkoor zou dienen als voorlopige sacristie. Begin juni kon de gemeente aan de gouverneur meedelen dat de bakstenen met boten vanuit Boom naar Lier waren vervoerd, verder werd ook Doornikse kalk aangebracht. De “voer vrachten” van Lier over Kessel naar Nijlen werden *volledig gratis* door de Nijlenaars gedaan. Dat betekent dat ze zo’n 150.000 (paepe) stenen, goed voor zo’n 300 karrevrachten, en verder nog 24 m³ kalk voor hun kerk vervoerden! Verder werden 16 grote eiken geleverd voor de daktimmer en een grote hoeveelheid sparren voor de stellingen. De kerkfabriek had vanzelfsprekend ook heel wat kosten betaald, zoals de scheepsvrachten, de bareelrechten, 20.000 schalies, het transport vanuit Antwerpen van “80 drijduymsche planken Noordsch hout voor vervoer van brik-steenen van Boom tot onder Nijlen aen den amer” (of de losplaats op de Nete), enz.

En toch een nieuwe sacristie!

Einde 1840 kon de provinciale architect de werken definitief aanvaarden: “Er werd goed werk geleverd”, schreef hij. Op 16 april 1841 stemde hij ermee in om een nieuwe sacristie in daghuur te bouwen.

De publieke aanbesteding van 1837 leverde slechts één inschrijver op.

Uitzicht na 1840

Bij de vergroting van 1840 behield het kerkschip zijn breedte en hoogte. Het plan voorzag immers een verlenging van het bestaande kerkgebouw met twee traveeën met behoud van de zijgevels en de dakvorm.

Het interieur

De gewelven waren in die tijd van hout. Volgens Stockmans zou dit in 1910 op sommige plaatsen nog zichtbaar geweest zijn. In 1698 werden op de houten tongewelven door de Herentalse “leemplacker” Frans Verteenen plaaster, met andere woorden een plafond in stucwerk, aangebracht. In 1608 stonden er vier altaren, maar dit aantal schommelde wel

eens. In de loop van de volgende eeuwen werd het interieur opgesmukt met verschillende schilderijen, waarvan de kwaliteit niet zo best zou geweest zijn. Verschillende heiligenbeelden hadden hier en daar een stek gevonden. Aan de zuilen hingen in 1655 de beelden van de twaalf apostelen en de vier evangelisten. Het kerkinterieur werd regelmatig gewit. Dit schijnt de “mode” geweest te zijn.

In ons volgend nummer betreden we, na enkele bijkomende uitbreidingen, de twintigste eeuw. Een eeuw waarin de Nijlense Sint-Willibrorduskerk tot tweemaal toe door oorlogsgeweld erg beschadigd werd.

Frans Lens.

Nijlen - De Sint-Willibrorduskerk na de eerste vergroting van 1840

Een dikke proficiat...

Mevrouw Julia Van Camp – Maes, ere-voorzitster van De Poemp, werd 90. En dat heeft de hele familie (en dus ook De Poemp!) geweten. Julia werd letterlijk en figuurlijk in de bloemen gezet. Dat heeft ze echt verdiend. Julia verblijft nu in het rusthuis te Kessel. Graag haalt ze dierbare herinneringen op uit de tijd toen de heem-

kring nog op de Bouwelsesteenweg vergaderde en haar Octaaf nog leefde. Julia was toen onze beminnelijke gastvrouw. Nog steeds heeft ze voor iedereen een waardereerd woordje over.

Julia, wij zijn echt “content” dat wij samen uw 90ste verjaardag hebben mogen vieren. Wij hopen u nog lang bij ons te hebben. Nogmaals een dikke proficiat van

De Poemp.

Het Hollands Kamp te Bevel

Stijn Streuvels noemde in 1912 de Kempen « het land der opperste verlatenheid ». Ooit zal dit zo wel geweest zijn. Maar, waar destijds wat loofhout en berkenboompjes groeiden, kwam nadien een soort broekbos dat later door zandverstuiving heide werd.

Jaren geleden was dat ook zo op de plaats die nu te Bevel het “Hollands Kamp” wordt genoemd. De arme zandbodem bleef daar jarenlang braak liggen, omdat de oerhoudende ondergrond het doorsijpelen van regenwater belette. Zo ontstonden er vennetjes.

Toen omstreeks 1622 dit plat land door Hollandse troepen werd gebruikt als uitvalsbasis bij hun aanvalen tegen de katholieken en het wat meer aandacht kreeg, ontstond de volkse benaming “Hollands Kamp”. Als na jaren die vreemde soldaterij weg was, bleef slechts de naam met een onzure herinnering aan de afpersingen en knevelarijen, die tot groot ongenoegen van de bevolking vanuit dit kamp waren gebeurd.

De woeste en onbebouwde streek met wat schaarhout, paddevarens en heideplekken werd af en toe door enkele keuterboerkens benut om er wat buntgras en heide te hakken voor winterbeschut en er biekorven te plaatsen. Ze lieten rond hun schamele hutten hun geiten weiden. Groot vee konden ze er niet houden, omdat de natuur hen niet veel kans bood. In het vroege najaar, de geitentijd, was er steeds wel een bok om de ritse geiten te “springen”... zodat het geitenbestand op peil bleef. Af en toe werd er ook wel wat wild gestroopt, want van echte landbouw was er geen sprake. Hout werd gekapt en de wind deed het landschap verkotten. Tussen de Schooldijk, de Varkensdijk, de Halfwegendreef en de Heikant bleef slechts erge armoede over, nadat de legerbenden met vele zware beproevingen en gehate soldateske uitpattingen de bevolking geteisterd hadden.

Het Hollands Kamp (tekening Paul Geefs).

Na de Vrede van Munster (1648), toen de Hollandse benden met hun plunderingen en brandstichtingen weggetrokken waren, kwam het normale leven stilaan terug. Door bemesting van de brakke grond, meestal wat stalmest en later af en toe ook wat kunstmest zoals guano, gaf die povere heidegrond dan toch nog wat opbrengst, meestal heikoren en voederbiet.

Het Hollands Kamp, anno 2003. Iets van de oorspronkelijke verlatenheid overleeft er nog!

Oude Kempense benamingen voor delen van die hei kennen we nu nog: Hout Goor, Heykant, Kemels, Goormans Hei en Goormans Kemels. Dat zou kunnen verwijzen naar de namen van de boerkens die de gronden “in het zweet huns aanschijns” bewerkten.

Geïsoleerd gehucht

In mijn jonge jaren beschouwde ik het Hollands Kamp als een plaats waar het niet voor iedereen pluis was. Voor mij was het een ietwat geheimzinnige heide, waar je beter weg bleef als je er niet nodig was. In dat geïsoleerde gehucht, midden vennen en houtstruiken, hadden de bewoners hun eigen levenswijze. Weinig gingen er heen. En zo bleef de afzondering. Niemand leek er behoefte aan te hebben dat gehucht met zijn duister verleden nader te leren kennen.

Hut en wonderzalf

Waar nu het gezin Verswijfel – Van Noten zo riant woont, Hollands Kamp nr. 1, stond ooit een Kempense hut. Van horen zeggen weet ik dat de oudst gekende bewoners van die hut de familie Jan Schuermans (+ 1888) was. Jan werd slechts 57 jaar. Nadien woonde er Fie Brouwers, weduwe Mariën. Dat gezin leefde al niet meer zo afgezonderd. Fie had

negen kinderen, zes jongens en drie meisjes. Op de foto, genomen bij de plechtige communie van Jos, zien we zittend Fie Brouwers, Jos, Paulien; staande Frans, Stans, Gommaar, Narke, Fik, Fine. Zoon Neel, die wattman was op de tram, staat er niet bij. Onder de oorlog leunde hij met handdoeken, hemden en ondergoed voor vrouwen. De foto is genomen voor een stapel brandhout, dat diende om in de winter wat meer warmte te kunnen maken. De zonen en dochters werkten als boerenknecht en –meid. Fie kwam aan de kost door wat geiten te houden. Ik weet dat ze op 't laatst toch ook twee koetjes had. Ze was gekend als maakster van een zogenaamde wonderbare zalf (op basis van honing), die erg gegeerd was voor de behandeling van zweeren en ontstekingen. De man van Fie heette Franciscus Ludovicus Mariën. Ze hadden hun woonst geërfd van de goeude familie Snoeckx uit Nijlen.

In 1928 trok Fons Helsen in die woning. Fons kwam van Berlaar en zijn vrouw Sis Rypens was van Boechout afkomstig. Hij brak de twee huisjes af en maakte er een gezellige woonst van. Fons werkte als “bassengman” (havenarbeider) aan de dokken te Antwerpen. Pas na elf jaar huwelijk, kwamen er in 1939 kinderen. In het totaal vijf: drie jongens en twee meisjes. Op de foto,

Het gezin Fons Helsen.

genomen bij de de eerste communie van zoon Frans, zien we, zittend: Josée, Frans en Simonne; staand: Staf, Fons, Wis en Louis. Fons was een harde werker. Hij speelde graag teppeschiet en was ook gekend als een zeer goede kegelspeler. Hij hield een stal geiten en een springbok, die hij ook uitliet voor de Bevelse geitenhouders. Na de dood van Witte Blok was de prijs voor een “sprong” 20 frank, later 25 en tenslotte 50. Maar men mocht dan ook met de geit terugkomen tot ze “vol” was. Het adres was volgens Bevelse schrifturen “Molstraat 19”. (Molstraat zou kunnen betekenen “straat die naar verlatenheid voert” met mol in de betekenis van doods, verlaten).

En nog een hut

In de hut wijk C Heiweg nr. 3 woonde laatst Jeanne Van Looy, weduwe van Peer Aertgeerts. Ze stierf in 1922, maar haar kreupele zuster

Het gezin Fie Brouwers.

Amelieke bleef er wonen tot aan haar dood in 1929. Deze hut is de laatst bewoonde van Bevel. Omstreeks 1935 hebben Jan en Flor Aertgeerts ze afgebroken.

De families Mariën en Helsen zijn treffelijke Bevelaars. In mijn prille jeugd heb ik mij waarschijnlijk infame voorstellingen gemaakt door wat ooit smalend over het Hollands Kamp gezegd werd.

Jef Peeters⁺.

In Memoriam Jef Peeters (1919 – 2003)

Jef Peeters was een Bevelse medewerker van De Poemp. Zo getuigt ook bewust het rouwbericht. Zijn eerste bijdrage werd ons bezorgd door gemeentesecretaris Jeff Daems, ook een Bevelaar. Jef Peeters bleef “poempen”, en wij haalden hem wel dra in ons bestuur.

Jef ging van ons heen op 18 november 2003. We kijken nu terug op een deugddoende, maar helaas te korte samenwerking. Jef werd een goede vriend, die we te laat en vooral te kort kenden. Zijn Bevelse bijdragen in De Poemp werden erg gesmaakt.

Wie schrijft die blijft, zo troosten we ons nu. Jef, wij zullen u nooit vergeten. We delen in het verdriet van uw lieve echtgenote Jozefa Gilijs, de familie en vrienden.

Walter Caethoven.

Uit het dorpsleven :

Ieder zijn bijnaam

Slechts een klein gedeelte van de huidige Nijlenaars hebben nog meegemaakt dat in ons dorp iedereen iedereen kende. En wat waar was voor het dorp, was zeker waar voor de buurt waarin men woonde. Voor de tijd dat de televisie elke huiskamer veroverde en iedereen binnenhiel, werd er nog "gebeurd" op de straathoeken, kaart gespeeld en gepraat over voetbal, duiven en "coureurs" in de grachtbermen. Ook het laatste nieuws van de buurt of het dorp, de smeugste roddels werden daar uitvoerig behandeld. De "figuranten" in deze verhalen werden niet zelden met een bijnaam aangeduid. De officiële namen kende men immers dikwijls niet. Hoe kwam dat?

Mogelijke verklaring

In een bijdrage van Lea Elseviers over bijnamen in een bijzondere uitgave van "Polderheem" (1991) las ik volgende interessante verklaring.

Huisgezinnen met vijf of meer kinderen waren vroeger geen zeldzaamheid. Zoals de traditie het wilde, was de vader van de man peter van het eerste borelingetje. Voor de moeder van de vrouw was het meterschap weggelegd. Gewoontegetrouw kreeg een jongen de voornaam van zijn grootvader en een meisje erfde de naam van haar grootmoeder. Dit had tot gevolg dat er in een zelfde generatie kinderen waren met dezelfde voor- en familienaam. Om tussen hen een onderscheid te maken, zocht men naar een alternatief. Zo komen we bij de bijnamen. Het meest voor de hand liggend was het laten wegvallen van de familienaam en deze te vervangen door de voornaam van de vader of de moeder. Soms werd de woonplaats of het beroep achter de voornaam geplaatst. Tot daar Lea Elseviers.

Familiebanden

Wij toetsten de bijnamen die wij nog kennen aan deze theorie en kwamen tot de vaststelling dat het vaak op die

manier gebeurde. Meer zelfs, het systeem werd soms nog uitgebreid : als je met iemand huwde, kon je zo de bijnaam van je man/vrouw achter je eigen voornaam toegevoegd krijgen om voor iedereen precies duidelijk te maken dat ze het over jou hadden.

In een burengesprek werd de buur over wie men "belangrijke" dingen te vertellen had bijna nooit met de familienaam genoemd. Iemand die als kind of volwassene nog bij zijn ouders leefde, kreeg als tweede naam steeds de voornaam van vader of moeder mee. Ik hoef niet ver om een voorbeeld te zoeken: voor mijn bu-

ren was ik gewoon *Poliet van Karlien* (Budts). En zoals ik werden vele van mijn generatiegenoten op die manier geïdentificeerd. Graag noem ik enkele bijnamen van burens en vrienden. Mijn zussen en broers werden in onze naaste buurt nooit genoemd met de familienaam, maar kregen als herkenning de naam van moeder mee. De kinderen van een familie uit onze buurt, van wie de vader Jef Dieltjens en de moeder Fanny Fierens heette, kregen allen de naam van moeder mee: *Frans van Fanny*, *Jos van Fanny*, *René van Fanny*, enz. Zelfs een vroegere schepen en burgemeester, Louis Kegelaers, werd algemeen *Lowie van Sooikes* genoemd.

In mijn buurt gingen de bijnamen nog wat verder op de familiebanden in. Frans van Fanny huwde met Celine Vervoort. En Celine werd dan *Celine van Frans van Fanny*. Soms gaf de bijnaam ook het beroep van de drager aan en werden ook de kinderen op die manier benoemd. *Ré de Metser*, alias Désiré Mariën, (inderdaad metselaar) had een zoon: *War van Ré de Metser*. Karel Cools werd in de volksmond *Karel de kleermaker*. *Fransken Ellentriek*, alias Frans De Bakker, hield ons eerste elektriciteitsnet aan de praat. Karel Hermans, dagbladventer, werd al vlug *Charel Gazet*. Op de Kesselsesteenweg woonden bijna naast mekaar *de Gareelmaker* (Daneels) en *de Steenkapper* (Claes).

Meester Van Camp (links) spreekt met de "Witte van Mandes Lores" (rechts) alias Louis Van Rompay, in café "De Vehandel" (1981?).

Met deze voorbeelden wilden we slechts aantonen hoe de Nijlenaren iedereen kenbaar hielden in een nogal gesloten gemeenschap. De lezer zal deze lijst ongetwijfeld nog met tal van voorbeelden kunnen aanvullen.

Van Joker tot den Broeker

Soms verwezen de bijnamen, hoe kan het anders, ook naar een of andere gave of gebrek. Soms kent zelfs de drager de oorsprong van zijn bijnaam niet. Alhoewel spontaan gebruikt in de volksmond, komen sommige bijnamen misschien beledigend over. Ondanks alles behoren of behoorden zij toch tot onze leefwereld zoals najver, spot en leedvermaak daartoe behoren. Wij mensen zijn immers niet altijd lief voor mekaar. Wij willen deze bijdrage niet afsluiten zonder een, overigens onschuldige, poging om de meest gekende bijnamen in De Poemp te vereeuwigen.

Wij beginnen in de omgeving van het station. Daar baatte *Roos Van Tongel* (Familie Vertommen) een café uit. *Joker* (Pierre Fillips) was eigenaar van Cinema Nova. Daarnaast baatte *Kiebot* (alias Leopold Kiebooms), café Flora uit. En we vullen ons lijstje aan:

Nand uit de bossen (Nand Smits) was in de Statiestraat cafébaas van “De nieuwe Statie”. *Anna Lo* (De Loncker) bazin van café Astrid, *Mel Beik* (Mel Somers, gehuwd met Franciscus Op de Beeck) van café De Kroon, *Toewer van Ré de Metser* (Victorine Mariën) van café Den Beer en *Lies van Zjo* (Elisabeth Van der Hoeven) van café Duivenbond. *Jan van de Zwingelaar* (Jan Van Calster) was er winkelier.

In de Gemeentestraat woonden *Miel van de Fé* (Steylaerts), blokmaker en cafébaas van “Mozart”, *Jef van 't Kromhout* (Peeters), winkelier, 't *Baronneke* (Van Looy), eveneens winkelier, *De Pinder* (Van Weerdt), garagist, *De Slinke* (August Buyens) van café “De Volksvriend”. *Hermine van de Lange* (Goyvaerts) woonde daar tegenover. *Serafien Boer* (Wesemael) had de Welvaart-

winkel (nu reisbureau Aro). *Jef en Jan van Poppel* (Smets), waren diamantairs. En Louis Schueremans (die 100 jaar werd) was voor iedereen *Witte Schure*. Niet zo origineel, want de meeste Louis heetten toen Witte en Schure is het begin van zijn familienaam.

In en rond het centrum van de gemeente woonden verder *Den Ton* (Anton Dams), beenhouwer en cafébaas van “Den Bonten Os”. Later werd hij in beide beroepen opgevolgd door zijn zoon Karel. *Charel Ton* dus voor de goegemeente. *Leoneke* (Léon Demeurichy), snoepwinkel waar nu “Verola” is, *Sooi Djon* (Lemmens) had een krantenwinkel. *Trien van de Gerre* (Lieckens), woonde waar nu de bibliotheek is. *Mit Tip* (Mit Van Hove) had een schilderswinkel in de Nonnenstraat. *Den Atlas* (Gust Cambré) was biersteker en cafébaas.

Het merendeel van de Nijlenaars kende wellicht de bijnaam van volgende dorpsgenoten, maar niet de familienaam. 't *Paterke* (Diels of Dils Louis) fotograaf in de Albertkanaalstraat, *Gust van Wanneskes* (Van Regenmortel) had café De Volksvriend. *Jan van Keskes* heette Bossaerts. *De Cé*, uitbater van café Football, heette Louis Huygelberghs, *de Kloon* heette Palmans, *de Floere* Alfons De Pooter, *den Broeker* (bouwmaterialen) Edward Goormans, *Charel en Gustje Top* De Pooter, *de Fokke en Charel van Kobekes* Heylen (zij waren schijvenschuurders). *Den Bloed* was officieel Victor Sluyts, *Lange Wies* (Van den Eynde) was buschauffeur en *Fonne Sas* (Buyens) was “brouwer”. *Den Ouwen van Delle* heette Van Loock en *Virginie Kramoezel* Smits. *De Zjo* (Van Tendeloo) woonde in café De Heidebloem. *Van Put* heette Van der Veken (was misschien afkomstig van Putte?), *de Gendarm* Schippers en *de Magere* Louis Buyens. *Louis en Peer van Mandes* (Van Rompaey) en ook *Jul van den Dolf* (Wouters) waren slaggers, *de Sijts* (Crauwels) *Keulle* (Karel) *Pot* (Goor-

mans) en *Wis Max* (Heylen) bekende caféuitbaters. *Dest en Dikke Pito* (Dieltjens) waren bakkers en *Gust, den Dikke* (Isidoor) en *Fons van den Aro* (Van Tendeloo) diamantairs. Ook *Papa Claes* (Edward) was een gekende slijpersbaas.

Nog gekende bijnamen waren *den Bakes* (Van der Hoeven), kapitein van de brandweer, *Jef en Prosper van de koster* (Verreet), *den Tutte* (August Thys), *Nar Kramos* (Smits), winkelier in de Kapellebaan, *den Dokke* (Daems), van de Broechemsesteenweg, *Mit de Bakel* (Maria Bottelberghs), vroedvrouw, *de Nutte* (Henderickx), *de Kram* (Sooi Wouters), uitmaker van de duivenprijskampen, *Jef Kaat* (Voorspoels), *den Boot* (Louis Lenaerts) *de Fam* (Van Nuffel), *Suske Schriek* (Bosschaerts), *de Slumme* (Meuris), *Jan, Rikske* en *Neeltje Koekes* (Aerts), *Peerke van den Dikke* (Van Gansen), *Frans en Jef van Kwitskes* (Vranckx) *den Boterkreimer* (Vic Engelen).

“Denie van de Slumme” (Meuris).

We sluiten deze opsomming af met twee populaire namen uit het vroegere Nijlense “gesticht” ofte rusthuis: *Frans van Bé* (Vertommen) en *Wardje van Pa Glas* (naam?).

Het was geenszins mijn bedoeling wie dan ook te kwetsen. Deze opsomming van bijnamen heeft ongetwijfeld bij onze lezers veel herinneringen oproepen. De Poemp bewaart deze herinneringen aan vaak eenvoudige, hardwerkende dorpsmensen voor het nageslacht!

Hypoliet Budts.

De metamorfose van Nijlen

In een studie over de Neerhoeve (Looystraat), gemaakt door Louis Engels in het jaar 1949, zien we overduidelijk hoe in een tijdspanne van een halve eeuw het landelijke uitzicht van Nijlen buiten de dorpskom totaal veranderde. Hetzelfde geldt voor bijna alle Kempense dorpen. In bovengemelde studie werd ook de Nijlense "handel" belicht.

Sinds de "boomplantingsactie" die begon ten tijde van Maria-Theresia bleef het landschap in onze dorpen tot net na de tweede wereldoorlog schier onveranderd: de schrale heidegronden moesten in de 18de eeuw met den beplant worden. Hierdoor verdween het min of meer eeuwenoude open heidelandschap. Na de tweede wereldoorlog gingen allerhande verkavelingen en wildbouw het landschap versnipperen en ook de totale verandering in de uitbating van de landbouw ging het uitzicht van het Kempense landschap grondig wijzigen: een halve eeuw geleden zagen we in plaats van maïsvelden nog overal golvende korenvelden, ook "plekken" haver en tarwe, weiden en hooilanden. Op alle gebied is er sinds een halve eeuw veel veranderd, maar laten we ons in deze bijdrage beperken tot de studie van Louis Engels, die naast de landbouw ook de klein- en groothandel in de voedingssector onder de loupe nam. We laten de student van toen letterlijk aan het woord.

"Dat tot in de 19de eeuw de bevolking hoofdzakelijk uit "heiboerders" bestond, die in hun lemen hutten een armoedig bestaan leidden, was te wijten aan de roofbouw van de eerste eeuwen. Het is de mens die de oorspronkelijke eikenwouden platgebrand heeft. Na enkele jaren roofbouw werden uitgestrekte gebieden heide. Eerst na eeuwen, toen er gebrek aan hout dreigde, werden bossen aangelegd van *Pinus Sylvestris* en *Pinus Maritima* (densoorten), die om hun snelle groei de voorkeur kregen. Deze bossen hebben echter sterk bijgedragen tot het verder ver-

heiden van de gronden. Zo heeft de heide stilaan gans de streek veroverd. Op plaatsen met zeer harde ondergrond onstonden ook venen. Ten gevolge van de bebossingspolitiek, die achtereenvolgens door Maria Theresia en de Franse Republiek gevoerd werd, en omdat de Waalse kolenmijnen een goed afzetgebied vormden, terwijl het zaad veel aftrek vond in Duitsland, werd op korte termijn de eindeloze heivlakte in een gesloten mastbos omgezet met sporadische heiplekken. De beste plekken werden bebouwd en gaven nog tamelijk goede oogsten. Op dit ogenblik zijn er te Nijlen nog 260 pachthoven waarop te samen 700 (zevenhonderd!) personen werkzaam zijn (1949!).

Handel

De handelsbedrijven hebben zich in de kom van het dorp en langsheen de grote weg gevestigd. Er zijn 56 kleinhandelaars en 6 groothandelaars, verdeeld als weergegeven in onderstaande tabel.

	A	B
Bakkerij	9	1
Beenhouwerij	5	-
Roomproducten	4	3
Suikergoed	2	3
Algemene voeding	33	5
Dierenvoeding	3	-
Fruit - groenten	2	1
Vis	1	-
Landbouwproducten	2	-
Wijn - likeur	1	4

A = hoofdbedrijven
B = nevenbedrijven

De Neerhoeve is anno 2003 duidelijk in verval. Zij zal afgebroken worden.

De handel heeft zich fel kunnen uitbreiden dankzij de diamantindustrie. De laatste jaren is er ook wat toerisme: natuurliefhebbers en kampeers uit de steden die de Antwerpse Kempen willen leren kennen.'

Zou het niet interessant zijn de gegevens van deze studie met de huidige situatie te vergelijken?

Frans Lens.

Bron : Engels, Louis : Monografie over de Neerhoeve te Nijlen, januari 1949, K.U.L. THL 24936.

De aardappeloogst in 1948 op de Neerhoeve.

In 1949 zijn er te Nijlen nog 260 pachthoven waarop 700 personen werken. De foto toont de graanoogst op de hoeve Hens.

De Neerhoeve en haar bewoners

De Neerhoeve ligt in oostelijk Nijlen, in de Looystraat. Volgens de studie van Louis Engels werd zij omstreeks 1750 gebouwd. In de onmiddellijke nabijheid vinden wij verder de Donkershoeve. Dat beide hoeven heel wat jaren tellen blijkt ondermeer uit het metselwerk en de met tralies versterkte ramen. De Neerhoeve zal afgebroken worden. De huidige eigenaar is de familie Luc Verwimp. Die trok een prachtig nieuw woonhuis naast de oude en wat vervallen hoeve op.

In 1949 baatte de familie Constant Hens de hoeve al dertien jaar uit. De boerderij met zo'n 20 ha goed te bereiken land werd toen gehuurd voor 10.000 frank per jaar van de heer Quaeyhaegens. Constant Hens huwde eerst Fanny Thijsbaert. Fanny overleed bij de geboorte van het eerste kind, Maria. Constant hertrouwde dan met Fanny's zuster, Maria Thijsbaert. Uit dit huwelijk sproten 12 kinderen : Frans, Louis, Gust, Jef, Julie (overleden op haar 11de jaar), Gusta, Madeleine, Anna, Gemma (gezegd Josephine), Bertha, Willy en Ivonne.

Mijn praatgasten Gusta en Josephine (alias Gemma) Hens.

Jef werd onderpastoor in Kalfort, Balen-Neet en Hoboken. In zijn laatste actieve jaren is hij nog aalmoezenier geweest van het rusthuis in Kessel. Hij woont nu bij zijn zusters Gusta en Josephine in de Rector de Ramstraat.

Naast de ouders, Constant en Maria, zijn vooral Louis en Gust op de boerderij actief geweest, trouw terzijde gestaan door Gusta en Josephine. Vader Constant overleed in 1977 op 82-jarige leeftijd. Echtgenote Maria volgde hem in 1986, 87 jaar oud. Gusta en Josephine zijn tot 1992 op de boerderij blijven wonen. Toen hebben ook zij de oude boerderij

Verbergen deze oude stenen nog resten uit 1750?

verlaten voor een mooi nieuw huis in de Rector de Ramstraat. Daar stoppen ze nu hun niet-aflatende energie onder meer in een fraai onderhouden tuin. De fiere, historische doening werd toen verkaveld onder een vijftal nieuwe eigenaars.

Het was hard werken op de boerderij zeggen mijn praatgasten Gusta en Josephine (alias Gemma) Hens. Op Kempense grond. Louis Engels beschrijft in zijn studie trouwens sommige percelen van de Neerhoeve als "droge, arme zandgrond, enkel geschikt voor rogge". De 20 ha van de boerderij werden samengeraapt uit een reeks percelen met soms beeldrijke namen:

De Neerhoeve in 1949.

Gusta Hens met het hoevepaard (1948)

Vossegrond, Bouwveld, Jobbeshuis, Laag-Naart, Job over de beek, Achterweide, Kolkbeemd, Hasselt... "Vossegrond" verwijst duidelijk naar de kleur en de mindere kwaliteit van het perceel.

Als de oude Neerhoeve afgebroken wordt, zullen misschien nog waardevolle resten uit een ver verleden ontdekt worden. Wij zijn benieuwd en houden onze Poempisten alleszins op de hoogte.

Walter Caethoven.

Mensen aan De Poemp

Mevr. Julia Van Camp – Maes,
ere-voorzitster

Jos Bastiaens, 03.481.81.90

Hypoliet Budts, 03.481.69.27

Walter Caethoven, 03.481.85.70

Hendrik Claes, 03.481.82.58

Flor Dieltjens, 03.481.70.41

Herman Engels, 03.481.84.11

Jef Hermans, 03.411.02.78

Frans Lens, 03.480.04.81

Rosette Rymenants, 03.481.65.79

Jos Thys, 03.411.21.98

Pol Van Camp, 03.481.85.62

Ludo Van Gestel, 03.481.85.47

Verhalen over zwarte magie in Nijlen (5)

Belezer Fonske Pluys

Toen Fonske Pluys nog in de koers reed – vele lezers zullen zich dat nog herinneren – had hij een verzorger nodig die met hem mee naar de wedstrijden ging. Dat was Willy Van de Vonder. Op zekere dag kwam Fonske “de Willy” weer roepen om mee naar de koers te rijden. Hij zag moeder Poldine zitten, haar arm in een verband. Fonske vroeg wat er gaande was. Poldine vertelde dat ze “dat” al een hele tijd had. De dokter gaf telkens andere zalf, maar niets hielp. En dat duurt nu al weken, zei ze. Fonske mocht naar haar arm kijken en zei dat hij de volgende dag terugkwam om haar te genezen. Wie zou nu zoiets geloven van Fonske Pluys?

De volgende dag was Fonske daar. Hij legde zijn hand op de zieke plek en begon te “lezen”. Na vier dagen was de plek helemaal verdwenen! Toen de dokter kwam, schrok hij “geweldig”, toen hij zag dat de zieke plek helemaal verdwenen was. Hij zei rap dat de genezing aan zijn zalf te danken was... Fonske echter schreef zijn geneeskracht toe aan mollenbloed en gebed!

Flor Dieltjens.

Belezer Keynen

We schrijven 1936. Mijn broer Leo, vier jaar, was heel erg ziek. Mijn moeder verwittigde dokter De Peuter. Die zei: “Het is de blauw roos.”

's Anderendaags zegde ons moeder: “Ik ga naar de Keynen”. “De Keynen” woonde begin Bouwelsesteenweg, 50 meter over de beek links, ongeveer waar nu het huis van dokter Tessens staat. Toen was daar de boerderij van “de Keynen”. Die man was bekend voor het genezen door handoplegging. Ik zei tegen mijn moeder: “Dat gaat ge toch niet doen, daar kunt ge toch niet in geloven zeker?” “Tut,tut,tut,” zei ons moeder, “hij kan er maar vanaf zijn”. Eén week later was onze Leo compleet genezen.

1938. Na een vergadering met de kajotsters in het oud gesticht in de Gemeentestraat oefenden wij nog wat in reidansen. Opeens krijg ik veel pijn in mijn been. Ik hinkelde terug naar huis. Weer werd dokter De Peuter verwittigd. Hij besloot: “Het is de roos.” Ons moeder zegde: “Morgen gaan we naar de Keynen”. Ik wou er nog steeds niet van weten, maar omwille van de stekende pijn

stropelde ik toch maar mee. Toen de belezing gedaan was, zei “de Keynen” tegen mij: ‘Ik word al wat oud en ik had het graag doorgegeven. Ik dacht aan u.’ “Wat moet ik dan doen?” zei ik. “Ge moet in de maand mei een mol in uw hand laten doodbloeden,” zei hij. Ik heb toen geantwoord dat ik er eens zou over nadenken, en daarbij is het ook gebleven.

Enkele jaren later, ik was toen al getrouwd, woonde ik in Wilrijk op de Juul Moretuslei. Recht over ons woonden twee bejaarde mensen. Die hadden daar een beenhouwerij: nonkel Jef was van Herenthout en tante Mieke kwam uit Westerlo. Op een zaterdagmorgen werd nonkel Jef heel erg ziek. Dokter Wellens zei: “Het is de blauw roos”. Daarop besloot mijn man: “Ik rij morgen, zondag, de Keynen in Nijlen halen en doe hem na het belezen wel terug!” Zo gezegd, zo gedaan. Maandagmorgen kwam dokter Wellens weer. Hij zei verbaasd: “Wat is hier gebeurd?” Nonkel Jef was zowaar aan de betehand! Sindsdien geloof ik erin. En zoals mijn moeder zeg ik aan de twijfelaars “Tut,tut, tut. Ge kunt er maar vanaf zijn!”

Flora Horemans.

*Werkten mee
aan dit nummer :*

Redactie : Jos Bastiaens, Hypoliet Budts, Walter Caethoven, Rik Claes, Flor Dieltjens, Jef Hermans, Flora Horemans, Frans Lens, Jef Peeters⁺, Rosette Rymenants, Jos Thys, Pol Van Camp
Fotografie: Walter Caethoven, René Verhaegen⁺
Tekeningen : Paul Geefs, Dirk Lieckens, Marc Verreydt
Grafische vormgeving en zetwerk : Walter Caethoven
Druk : Mil Van de Sande
Eindredactie: Rik Claes